

ANALISIS SEMANTIK KULTURAL NAMA- NAMA PAPAN WISATA ALAM ING KABUPATEN KULON PROGO

CULTURAL SEMANTIC ANALYSIS OF THE NAMES OF NATURAL TOURISM PLACES IN KULON PROGO

Oleh: Rani Yulianti, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Ancasing panaliten menika ngandharaken *semantik kultural* nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. Panaliten menika ngrembag bab dhasaring paring nama saha *makna kultural*. Saksampunipun manggihaken dhasaring paring nama, salajengipun dipunandharaken *makna kultural* ingkang wonten ing nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo menika. Jinisipun panaliten ingkang dipuntindakaken inggih menika panaliten *kualitatif* ingkang sipatipun *deskriptif*. *Data* wonten panaliten menika awujud tembung minangka nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo, ingkang *sumber datanipun* pikantuk saking Dinas Pariwisata Kabupaten Kulon Progo. Cara ngempalaken data inggih menika kanthi cara *observasi, dokumentasi, saha wawancara*. *Data* dipunanalisis kanthi cara *deskriptif*, inggih menika ngandharaken *data* kanthi cetha. Anggenipun ngesahaken *data* inggih menika ngginakaken cara *validitas semantik, saha reliabilitas intrarater*. Asiling panaliten inggih menika: (1) dhasaripun paring nama utawi ingkang mangaribawani wontenipun nama papan wisata alam menika wonten enem, inggih menika nyebataken sipat ingkang khas, papan asal, nyebataken perangan, papan, nyebataken memperipun, saha nyebataken cekakan; (2) *makna kultural* nama-nama papan wisata alam menika makna ingkang gayut kaliyan kawontenan kabudayan masarakat ing laladan kasebut. *Makna kultural* menika adhedhasar sejarahipun, prilaku masarakat, kapitadosan, saha ide utawi gagasan saking masarakat ingkang sami-sami dipunsengkuyung sesarengan; (3) antawisipun *makna leksikal* saha *kontekstual* saking tembung ingkang dipunginaaken minangka nama-nama papan wisata alam menika boten sedaya wonten gayutipun, amargi wonten nama ingkang gadhah *acuan* piyambak ingkang beda kaliyan tegesipun nama menika; (4) tiyang jawi menika gadhah katrampilan basa ingkang sae mliginipun kangge paring nama ingkang dipungayutaken kaliyan kabudayanipun.

Pamijining Tembung : *Semantik Kultural, Papan Wisata Alam, Kulon Progo*

Abstract

This study aims to explain the cultural semantic of the names of natural tourism places in Kulon Progo. This study discusses about the origin of the name and the cultural meaning. After finding the origin of the name, then the cultural meaning of the tourism places in Kulon Progo is explained. This study is a descriptive qualitative study. The data of this study is in the form of words which are used as the names of natural tourism places in Kulon Progo. The source of the data is taken from Kulon Progo's Department of Tourism. The data were collected through observation, documentation, and interview. The data were analyzed in the form of descriptive by expalining the data clearly. The data validation was carried out by using semantic validity and intrarater reliability. The result of this study are : (1) the origin of the name or the factors which influence the names of the natural tourism places such as special characteristics, place of origin, a certain part of the place, the place, similarity, and also acronym; (2) the cultural meaning of the natural tourism places is the meaning which is related with the local people's culture. The cultural meaning is based on the history, the people's behavior, belief, and idea or thought from the people; (3) there is no relation between lexical maning and contextual meaning from the words which are used as the name of natural tourism places, because each name has a certain reference which is different with the meaning of the name; (4) Javanese people have a good language skill especially in giving names related to the culture.

Keywords : *cultural semantic, natural tourism places, Kulon Progo*

PURWAKA

Papan wisata inggih menika papan ingkang kanthi resmi dipunginakaken kangge pariwisata. Papan wisata wonten kalih jinis, inggih menika papan wisata damelan saha papan wisata alam. Papan wisata damelan inggih menika papan wisata ingkang kanthi sengaja dipundamel dening manungsa, wondene papan wisata alam inggih menika papan wisata ingkang sampun wonten kanthi alamiah lajeng kantun dipunkrembakaaken saha dipunkelola dening manungsa.

Kulon Progo minangka salah satunggaling Kabupaten ing Provinsi Daerah Istimewa Yogyakarta, sakmenika nembe ngrembakaaken papan- papan wisata ingkang wonten ing Kabupaten Kulon Progo. Bab menika wau dipunadani kangge narik kawigatosan para wisatawan. Sakmenika ing Kulon Progo ugi nembe dipunwangun New Yogyakarta International Airport (NYIA) satemah kanthi boten langsung ndadosaken Kulon Progo menika tujuan para wisatawan.

Ngengingi bab inggilipun minat wisatawan dhateng papan wisata, panaliti badhe neliti bab nama-nama papan wisata ing Kabupaten Kulon Progo, mliginipun papan wisata alam. Kathah para wisatawan ingkang dereng sami mangertos kados pundi larah-larahipun dipunparingi nama kasebut, saha kados pundi sejarahipun. Kanthi panaliten menika panaliti gadhah pangajab supados saged *tukar* kawruh bab mula

bukanipun nama- nama papan wisata alam ingkang wonten ing Kabupaten Kulon Progo. Tuladhanipun papan wisata alam ing Kulon Progo kadosta *Kalibiru, Guwa Kiskendha, Grojogan Sewu, Nglingga, Widasari Suralaya, Curug Sidaharja, Trisik, Glagah*, lan sapanunggalanipun.

Saben papan wisata menika gadhah nama ingkang beda- beda antawisipun setunggal lan sanesipun. Nama minangka tembung ingkang dipunginaaken kangge paring sesebutan dhateng araniipun tiyang, papan, piranti, lan sapanunggalanipun. Nama menika dipunginaaken kangge mbedakaken antawisipun setunggal lan sanesipun, amargi gadhah titikan piyambak-piyambak ingkang beda. Nama-nama papan wisata alam ingkang dados objek ing panaliten menika wonten ingkang namanipun awit rumiyin sakderengipun dipundadosaken papan wisata, kadosta nama papan wisata ingkang adhedhasar papan asalipun, kejawi menika ugi wonten ingkang dipundadosaken papan wisata rumiyin lajeng nembe dipunparingi nama, kadosta ingkang adhedhasar padatan masarakatipun.

Bab paring nama menika wonten gayutipun kaliyan bab ngelmu basa. Wonten ngelmu basa menawi ngrembag bab nama menika wonten perkawis ingkang kedah dipungatosaken salah satunggaling inggih menika bab *makna* saking tembung kalawau. Ngelmu ingkang ngandharaken bab teges utawi *makna* dipunsebut *semantik*. Ing panaliten menika ingkang badhe dipunteliti dening panaliti inggih menika bab *semantik* mliginipun *semantik*

kultural. *Semantik kultural* inggih menika ngandharaken bab teges utawi makna ingkang wonten gayutipun kaliyan *kultur* utawi kabudayan. Panaliti mendhet bab *semantik kultural* ing panaliten menika amargi kanthi analisis *semantik kultural* menika saged nambah kawruh bab tegesing maneka warni tetembungan ing basa jawi ingkang gayut kaliyan nama papan wisata alam ing Kulon Progo menika saha saged mangertos kados pundi mula- bukanipun paring nama papan menika saha kabudayan ingkang wonten ing papan menika.

Adhedhasar dhasaring panaliten ing nginggil menika saged dipunpendhet wosing perkawis inggih menika :

- 1) kados pundi dhasaring paring nama-nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo ?
- 2) kados pundi *makna kultural* nama-nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo?

GEGERAN TEORI

Semantik inggih menika ngelmu *linguistik* ingkang nyinau bab makna utawi teges ing basa (Chaer, 2013: 2). Miturut Verhaar (2001: 385) ngandharaken bilih *semantik* inggih menika *cabang linguistik* ingkang neliti bab teges utawi *makna*. Adhedhasar andharan ahli kasebut saged dipunmangertosi bilih *semantic* inggih menika ngelmu *linguistic* ingkang ngrembag bab teges utawi makna.

Fries (lumantar Tarigan, 1985: 11) ngandharaken bilih *semantik* utawi makna menika dipunperang dados kalih inggih menika makna *linguistik* saha makna *kultural (sosial)*, wondene makna *linguistik* dipunperang malih dados kalih inggih menika makna *leksikal* saha *struktural*. Verhaar (2001: 385) ugi ngandharaken bilih *semantik* saged dipunperang dados kalih inggih menika *semantik leksikal* saha *semantik gramatikal*.

Semantik ngrembag bab lambang utawi tandha ingkang nedahaken makna ing saklebeting tembung, gayut antawisipun makna setunggal kaliyan makna sanesipun, saha pangribawanipun tumrap manungsa saha masarakat (Tarigan, 1985: 7). Lambang utawi tandha ing masarakat tuwuh saking asil penggalih masarakat, cara- cara ingkang dipuntindakaken ing pagesangan, lan sapanunggalanipun.

Bab menika gayut kaliyan pamanggihipun Koentjaraningrat (1990: 179), piyambakipun ngandharaken bilih manungsa ngginaaken akal budinipun kangge ngrembakaaken maneka prilaku minangka kabutuhan ing pagesangan. Asiling akal budi manungsa ingkang dipunsengkuyung sesarengan dening masarakat ndadosaken tuwuhipun kabudayan. Miturut Koentjaraningrat (1990: 180) kabudayan inggih menika sedaya *sistem gagasan*, prilaku saha asil *karya* manungsa ing pagesangan, ingkang dipundadosaken *milik diri* manungsa kanthi dipunsinau.

Semantik kultural menika wonten gayutipun kaliyan

etnolinguistik saha *linguistik anthropology*, amargi sami- sami ngrembag bab basa kaliyan budaya. Dikutip saking buku *Language, Culture, and Identity*, Riley (2007: 8) ngandharaken bilih “*I have no difficulty with his definition of „linguistic anthropology” as a cultural resource and speaking as a cultural practice” (1997, p.3)*”.

Saking pamanggihipun Riley menika saged dipuntegesi bilih *linguistik antropologi* menika *studi* bab basa minangka sumber budaya saha *komunikasi* utawi ngendhikan menika minangka *praktik* budaya. Adhedhasar andharan kasebut saged dipunmangertosi bilih dipuntingali saking *komunikasi* utawi ngendhikan menika saged nggambaraken kabudayanipun, saha ketingal saking prilaku budayanipun, tindak-tandukipun, lan sapanunggalanipun.

“*The main areas of ethnolinguistics include the relationship between language and culture, communicative practices, and cognitive models of language and thought*” (Riley, 2007: 11). Adhedhasar pamanggihipun Riley menika gadhah teges bilih kajian utama *etnolinguistik* inggih menika gayut antawisipun basa saha budaya, *praktik komunikatif*, saha *model-model kognitif* basa saha penggalhipun masarakat, kadosta gayutipun penggalih masarakat kaliyan budayanipun, gayut antawisipun basa ingkang dipunginaaken kaliyan budaya, saha *praktik komunikatif* saben *etnis* utawi daerah.

Saking andharan menika saged dipunmangertosi bilih *linguistik antropologi* saha *etnolinguistik*

menika sejatosipun sami, ingkang mbedaaken menika namung saking *segi* anggenipun mirsani kemawon. Adhedhasar andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih semantik kultural inggih menika winatesipun makna ing satunggaling tembung (wonten ing panaliten menika awujud nama papan wisata), ingkang makna menika adhedhasar kultur utawi kabudayan, makna menika tuwuh satemah makna menika raket sanget kaliyan kahanan sosial saha budaya ing laladan kasebut.

. Miturut Verhaar (1988: 127) ngandharaken bilih makna inggih menika *maksud* saking satunggaling *ujaran* utawi *gejala* ing saklebeting *ujaran*. Makna menika wonten maneka warni jinisipun. Chaer (2013: 61) ngandharaken bilih jinis makna menika dipunbedaaken adhedhasar *kriteria* saha *sudut pandang*. Adhedhasar jinis *semantika*ipun dipunbedaaken dados makna *leksikal* saha makna *gramatikal*, adhedhasar wonten botenipun *referen* ing tembung utawi leksem dipunbedaaken dados makna *referensial* saha makna *nonreferensial*, adhedhasar wonten botenipun *nilai rasa* ing tembung utawi leksem dipunbedaaken dados makna *denotatif* saha makna *konotatif*, wondene adhedhasar *ketepatan* makna dipunbedaaken dados makna tembung saha makna *istilah* utawi dipunsebut ugi makna *umum* saha makna *khusus*, wondene adhedhasar *kriteria* sanesipun saged dipunperang dados makna *asosiatif*, *konseptual*, *idiomatik*, lan sapanunggalanipun.

Semantik menika gayut kaliyan bab paring nama mliginipun bab makna ing nama kasebut. Miturut Chaer (2013: 43- 52) dhasaripun paring nama wonten maneka sebab inggih menika 1) ngemperaken swanten, 2) nyebataken perangan, 3) nyebataken sipat khas, 4) panemu utawi ingkang damel, 5) papan asal, 6) bahan, 7) nyebataken memperipun, 8) nyebataken cekakan, saha 9) paring nama enggal.

CARANING PANALITEN

Panaliten menika ngginaaken jinising panaliten *kualitatif* ingkang sipatipun *deskriptif*. Miturut Bogdan & Taylor lumantar Ismawati (2012: 7) panaliten *kualitatif* inggih menika *prosedur* panaliten ingkang ngasilaken *data deskriptif* awujud tembung- tembung tinulis utawi lisan saking tiyang- tiyang utawi prilaku ingkang saged dipunamati. Moleong (2005: 5) ngandharaken bilih titikanipun deskriptif inggih menika data ingkang dipunkempalaken awujud tembung- tembung, gambar, saha sanes angka-angka.

Adhedasar pamanggih saking para ahli menika, pramila ing panaliten menika ngginaaken panaliten *deskriptif* amargi ing panaliten menika datanipun awujud tetembungan. Tembung ingkang dipunmaksud inggih menika nama-nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo.

Data wonten ing panaliten inggih menika nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. *Data* menika badhe dipunteliti saking makna *kultural* saha dhasaring paring nama. *Sumber*

data inggih menika saking informan ingkang saged paring informasi bab panaliten menika. *Data* ing panaliten inggih menika sedaya jinis wisata alam ingkang wonten ing Kabupaten Kulon Progo.

Panaliten menika dipuntindakaken ing sedaya jinis papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. Papan wisata alam ingkang wonten ing *kawasan* pesisir saha ingkang wonten ing *kawasan pegunungan*. Panaliti sampun manggihaken wonten 30 papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. Panaliti mendhet panaliten menika ing Kabupaten Kulon Progo amargi panaliti badhe mbabaraken bab mula- buka utawi sejarah kabudayanipun nama-nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo menika. Kejawi menika saged dipuntingali bilih sakmenika Kulon Progo kalebet salah satunggaling kabupaten ingkang nembe ngrembakaaken potensi wisatanipun.

Anggenipun ngempalaken data wonten panaliten menika kanthi cara: 1) observasi, 2) wawancara, saha 3) dokumentasi. Piranti panaliten ingkang dipunbetahaken dening panaliti inggih menika *dokumen*, kamus, saha pedoman nalika wawancara. Dokumen ingkang dipunmaksud inggih menika data nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo, wondene kamus dipunginaaken kangge madosi teges utawi makna *leksikal* tetembungan minangka nama- nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. Salajengipun pedoman wawancara inggih menika pedoman kangge

wawancara dhateng narasumber ing paneliten menika.

Cara *analisis data* panaliten menika kanthi *analisis deskriptif*.

Miturut Ismawati (2012: 15) *analisis data* inggih menika *proses* ngurutaken data dados *pola*, *kategori*, saha *satuan uraian dasar* saengga saged dipunpangguhaken tema lan saged dipunrumusaken *hipotesis kerja* kadosta ingkang wonten ing data. Miturut Ismawati (2012: 90) ngandharaken bilih panaliten deskriptif inggih menika panaliten *nonhipotesis* satemah cara panalitenipun boten migunaaken rumus *hipotesis*. Kanthi *analisis deskriptif* panaliti saged paring titikan, sipat- sipat saha gambaran data kanthi milah data ingkang sampun dipunkempalaken (Djajasudarma, 1993: 16).

Caranipun *analisis data* wonten ing panaliten inggih menika kanthi cara *tabulasi*, *klasifikasi*, saha *interpretasi*. Tata urutanipun panaliten inggih menika : 1) data ingkang sampun dipunkempalaken dipunlebetaken wonten *tabel*. Wosipun *tabel* inggih menika tegesipun nama adhedhasar *makna leksikal* saha adhedhasar *narasumber /makna kultural*ipun, saha dhasaring paring nama papan wisata alam kasebut, 2) data dipunklasifikasiaken miturut *analisis semantik*, saha dhasaring paring nama 3) *analisis semantik* menika madosi tegesipun tetembungan nama-nama papan menika kanthi makna *leksikal* saha makna *kultural*ipun, 4) nama- menika lajeng dipunklasifikasiaken miturut dhasaring paring nama, salajengipun kangge mula- buka utawi kabudayan nama menika ngginaaken teori

dhasaring paring nama, makna *kultural* saha *analisis kontekstual daerah* ingkang wonten ing papan menika, ingkang sumber datanipun saking para narasumber.

Anggenipun ngesahaken data ngginakaken *validitas semantik* saha *reliabilitas intrarater*. *Validitas semantik* ing panaliten menika inggih menika data bab nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo dipunparingi teges adhedhasar kamus saha pemangguhhipun narasumber. Tuladhanipun migunaaken *validitas semantik* inggih menika kados mekaten, nama Kedhung pedhut minangka salah satunggaling nama papan wisata alam ing Kabupaten Kulon Progo. Kedhung Pedhut menika kadhapuk saking kalih tembung, inggih menika kedhung saha pedhut. Miturut Poerwadarminta (1939: 202) kedhung ateges ulekaning kali kang jero, saha pedhut ateges uwabing banyu kang katon kandel kaya mega (Poerwadarminta, 1939: 482). Unsur dhasaring paring nama inggih menika panyebating sipat khas, amargi kaananipun wonten ing papan wisata Kedhung pedhut menika awujud curug ingkang wonten kedhungipun, wondene miturut warga masarakat ing tlatah mriku, grojogan ing curug menika deres sanget saha uwabing toya saking grojogan menika ketinggal kados pedhut, satemah dening masarakat dipunparingi nama Kedhung Pedhut

Reliabilitas data ingkang dipunginaaken inggih menika *reliabilitas intrarater*. *Reliabilitas* menika dipuntindakaken kanthi cara maos ulang saha nganalisis ulang kanthi dipunambali kaping kathah.

Kejawi menika boten kesupen nyuwun panyaruwe dhateng dosen supados data menika *valid* saha *reliable*.

ASILING PANALITEN

Asiling panaliten analisis *semantik kultural* nama- nama papan wisata alam ing kabupaten Kulon Progo inggih menika dhasaring paring nama saha makna *kultural*. Wonten panaliten menika dipunpangguhaken enem dhasaring paring nama ingkang dipunginaaken minangka nama papan wisata inggih menika (1) nyebataken sipat ingkang khas, (2) papan asal, (3) nyebataken perangan, (4) papan, (5) nyebataken memperipun, (6) nyebataken cekakan.

Asiling panaliten inggih menika kados mekaten:

1. Nyebataken sipat ingkang khas

a. Suralaya

Adhedhasar bausastra tembung sura ateges I kn: sasi kang kapisan, II engg. kn: sarwa III (s) kw: kendel utawa wani, wondene laya ateges I (S) kw: 1 rusak, sirna; 2 mati (Poerwadarminta, 1939: 256). Miturut pamanggihipun narasumber inggih menika bapak Marjo minangka Pokdarwis, papan menika dipunparingi nama Suralaya amargi nalika jaman rumiyin papan menika asring dipunginaaken minangka papan kangge mertapa kanthi tujuan nyeyuwun marang para dewa. Satemah para pertapa wau kedah prihatin nalika mertapa. Kejawi menika masarakat ugi sami pitados bilih Suralaya menika kahyangan panggenanipun para dewa, kadosta

ing cariyos *pewayangan*. Suralaya menika ugi kalebet papan ingkang *sakral*, satemah kedah njagi tindak tanduk saha tutur nalika ing papan menika.

Saking pamanggihipun narasumber menika saged dipunmangertosi bilih *makna kultural*ipun adhedhasar padatan masarakat jaman rumiyin ingkang asring mertapa ing papan menika, saha kapitadosanipun masarakat bilih papan menika papan ingkang sakral. Tegesipun nama papan menika adhedhasar kamus jumbuh kaliyan pamanggihipun narasumber. Satemah saking andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih anggenipun paring nama papan menika adhedhasar nyebataken sipat ingkang khas.

2. Papan asal

a. Nglingga

Miturut Poerwadarminta (1939: 275) lingga kw: 1 tetenger, reca; 2 tugu; 3 palanangan; 4 pepunden; bleger, awak- awak. Miturut pamanggihipun narasumber inggih menika Bapak Melkey minangka Tim Kreatif ing papan wisata menika ngandharaken bilih papan menika dipunparingi nama nglingga amargi wontenipun ing Dhusun Nglingga. Namanipun dhusun menika Nglingga amargi nalika rumiyin wonten satunggaling kulawarga ingkang dados tiyang pisanan ingkang manggen ing tlatah kasebut, kulawarga menika gadhah putra pambajeng ingkang namanipun Ki Lingga Manik. Satemah, namanipun putra ingkang pambajeng

menika dipundadosaken nama dhusun ing tlatah kasebut.

Saking andharan narasumber kasebut saged dipunmangertosi bilih *makna kultural* nama *Nglingga* menika adhedhasar sejarahipun. Adhedhasar andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih anggenipun paring nama adhedhasar papan asal, inggih menika amargi papan wisata alam menika wonten ing dhusun *Nglingga*.

3. Nyebataken Perangan

a. *Setawing*

Miturut Poerwadarminta (1939: 595), ngandharaken bilih tawing kn.: aling- aling, tebing ing bambing, lsp. Miturut pamanggihipun narasumber inggih menika bapak Sutarman minangka bapak dhukuh ing Dhusun Jonggrangan ngandharaken bilih curug menika dipunparingi nama setawing amargi papanipun curug menika wonten ing sakngandhapipun bambing. Kahanan ing curug menika ingkang papanipun ing sakngandhapipun bambing dipundadosaken *identitas* kangge maringi nama curug menika. Tlatah ingkang wonten ing sakiwa tengenipun curug menika ugi dipunwastani setawing. Satemah dening masarakat sakiwa tengenipun, curug menika dipunparingi nama curug setawing.

Saking andharan narasumber kasebut saged dipunmangertosi bilih *makna kultural* nama *Setawing* menika adhedhasar *gagasan* dening masarakat ingkang dipunsengkuyung sesarengan. Tegesipun nama papan menika adhedhasar kamus jumbuh

kaliyan pamanggihipun narasumber. Satemah adhedhasar andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih anggenipun paring nama papan menika adhedhasar nyebataken perangan.

4. Papan

a. *Guwa Sumitra*

Miturut Poerwadarminta (1939: 318) ngandharaken bilih mitra ateges kanca kang raket. Adhedhasar pamanggihipun narasumber inggih menika bapak Suisna minangka pengelola ngandharaken bilih guwa menika dipunparingi nama *Guwa Sumitra* amargi miturut cariyos jaman rumiyin papan menika dados panggenanipun Bambang Sumitra. *Guwa Sumitra* menika papanipun wonten wingkingipun guwa Kiskendha. Miturut cariyos Bambang Sumitra inggih menika rewangipun Mahesasura kaliyan Lembusura ingkang kerajaanipun ing Kiskendha. Satemah dening Mahesasura saha Lembusura, Bambang Sumitra wau dipunparingi panggenan ing wingking.

Adhedhasar andharan narasumber kasebut saged dipunmangertosi bilih *makna kultural* nama *Guwa Sumitra* menika adhedhasar sejarahipun. Adhedhasar saking andharan ing nginggil saged dipunmangertosi bilih anggenipun paring nama papan menika adhedhasar papanipun.

5. Nyebataken Memeripun

a. *Watu Blencong*

Miturut Poerwadarminta (1939: 658) watu n. sela k: barang atos

kedadean seka panjendeling wlahar, wondene blencong ateges diyan kanggo tedeng dianggo madangi wayang kang digantung ing sangareping kelir (Poerwadarminta, 1939: 48). Adhedhasar pamanggihipun narasumber inggih menika bapak Suisna minangka ketua Desa Wisata Jatimulyo ngandharaken bilih papan menika dipunparingi nama *Watu Blencong* amargi miturut cariyosipun nalika jaman rumiyin wonten dhalang ingkang namanipun Ki Jagareksa, piyambakipun ngawontenaken *pagelaran* wayang kanthi lakon Guwarsa Guwarsi. Nalika Ki Jagareksa mayang, tiyang- tiyang ingkang mirsani wayang kala wau ical mboko setunggal. Kedadosan menika dipunjagari saking polahipun Boko. Tiyang- tiyang ingkang mirsani wayang ingkang wonten ing ungun-ungun utawi lowang- lowang kala wau dipangan dening Boko.

Mangertos kedadosan menika, Bandung Bandawasa muntab kaliyan polahipun Boko. Salajengipun Bandung Bandawasa ngobrak- ngabrik ing *pagelaran* wayang kala wau, supados Boko boten mangani tiyang- tiyang ingkang wonten ing mriku malih. Sedaya piranti ing wayangan kala wau uga diosak-asik dening Bandung Bandawasa, satemah piranti- piranti wau sumebar ing papan-papan sanesipun, satemah ndadosaken nama papan ingkang ketibanan piranti wayangan kala wau.

Salah setunggalipun inggih menika *Watu Blencong*, amargi blencong ingkang dipunginaaken nalika wayangan wau tiba ing papan menika. Ing *Watu Blencong* menika

ugi dipunpanggihaken sela ageng ingkang wujudipun memper kaliyan blencong. Saking andharan narasumber kasebut saged dipunmangertosi bilih *makna kultural* nama *Watu Blencong* menika adhedhasar sejarahipun. Tegesipun nama papan menika adhedhasar kamus jumbuh kaliyan pamanggihipun narasumber. Satemah adhedhasar andharan ing nginggil bab dhasaring paring nama kalebet nyebataken memperipun.

6. Nyebataken Cekakan

a. *Trisik*

Trisik menika saking tembung tri, wondene sik menika ateges sik njagi utawi ingkang njagi. Miturut bausastra tri (S) kw: telu (Poerwadarminta, 1939: 608). Adhedhasar pamanggihipun narasumber inggih menika ibu Rahmiyati minangka sesepuh ing desa Banaran ngandharaken bilih pesisir menika dipunwastani *Trisik* amargi dipunpitados dening masarakat amargi pesisir menika dipunjagi dening tigang putri. Tigang putri kalawau inggih menika kanjeng ratu kidul, mbok roro kidul, saha nyai pandan sari sigigi. Adhedhasar saking kapitadosan para masarakat kalawau, satemah pesisir menika dipunparingi nama *Trisik*.

Saking andharan narasumber kasebut saged dipunmangertosi bilih *makna kultural* nama *Trisik* menika adhedhasar kapitadosan masarakat. Tegesipun nama papan menika adhedhasar kamus jumbuh kaliyan pamanggihipun narasumber. Satemah saking andharan ing

ninggil bab dhasaring paring nama adhedhasar nyebataken cekakan.

DUDUTAN

Adhedhasar andharan ing ninggil saking panaliten menika saged dipunpendhet dudutan inggih menika nama- nama papan wisata alam ing Kulon Progo dipundamel awit saking kawontenan kabudayan masarakat ing laladan kasebut. Nama- nama kalawau dipunpendhet saking *konteks* budaya ingkang wonten ing masarakat. Kabudayan ing masarakat ingkang dipundadosaken kangge paring nama kadosta sejarah, prilaku masarakat, kapitadosan, saha ide utawi gagasan saking masarakat ingkang sami-sami dipunsengkuyung sesarengan.

Saking panaliten menika ugi saged dipunmangretosi bilih tiyang jawi menika gadhah katrampilan basa ingkang sae mliginipun kangge paringnama ingkang dipungayutaken kaliyan kabudayanipun.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 2001. *Semantik Pengantar Studi Tentang Makna*. Bandung: Sinar Baru Algensindo.
- Arifin, Zaenal saha Junaiyah. 2007. *Morfologi, Bentuk, Makna, dan Fungsi*. Jakarta: Grasindo.
- Chaer, Abdul. 2013. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Djajasudarma, Fatimah. 1993. *Metode Linguistik Ancangan Metode Penelitian dan Kajian*. Bandung: PT. ERESKO.
- Endraswara, Suwardi. 2004. *Metodologi Penelitian Sastra: Epistemologi, Model, Teori, dan Aplikasi*. Yogyakarta: Pustaka Widyatama.
- Ismawati, Esti. 2012. *Metode Penelitian Pendidikan Bahasa dan Sastra*. Yogyakarta: Ombak.
- Koentjaraningrat. 1990. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Moleong, Lexy J. 2005. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Nurhayati, Endang. 2001. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Pateda, Mansoer. 2001. *Semantik Leksikal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen Batavia: J.B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
- Ramlan, M. 1980. *Morfologi Suatu Tinjauan Deskriptif*. Yogyakarta: C.V. Karyono.
- Riley, Philip. 2007. *Language, Culture, and Identity*. New York: Continuum.
- Muljana, Slamet. 1964. *Semantik (Ilmu Makna)*. Jakarta: Djambatan.
- Sugiyono. 2009. *Metode Penelitian Pendidikan Pendekatan*

Kuantitatif, Kualitatif, dan R&D. Bandung: Alfabeta.

Suryati, Dwi. 2016. *Analisis Semantik Kultural Nama-Nama Dhusun wonten ing Wewengkon Kraton Mataram Pleret Ngayogyakarta.* Skripsi. Yogyakarta: Program Studi Bahasa Jawa, FBS UNY.

Tarigan, Henry Guntur. 1985. *Pengajaran Semantik.* Bandung: Angkasa.

Tim Penyusun. 2015. *Panduan Tugas Akhir.* Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.

Ullmann, Stephen. 2007. *Pengantar Semantik.* Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Verhaar. 2001. *Asas-Asas Linguistik Umum.* Yogyakarta: Gadjah Mada University Pres.

_____. 1988. *Pengantar Linguistik.* Yogyakarta: Gadjah Mada University Pres.